Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет педагогічної освіти і мистецтва
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
з теми: **«ВПРОВАДЖЕННЯ ОСНОВ СИМВОЛІЗМУ В ОБРАЗОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ ШКОЛЯРІВ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
освітньої програми Середня освіта
(Образотворче мистецтво)
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво)
денної форми здобуття вищої освіти
КРИВЕНЬКА Вікторія Миколаївна

Керівник: **Алла БРЕНЮК**, кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри ОДПМ та РТМ
Рецензент: **Сергій ЛУЦЬ**, кандидат мистецтвознавства, доцент,
старший викладач кафедри ОДПМ та РТМ

Кам'янець-Подільський, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП …….3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ СИМВОЛІЗМУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ……..6

1.1. Поняття символ та символізм в образотворчому мистецтві……6

1.2. Символізм як мистецький напрям: історія та особливості……..9

1.3. Символ як спосіб художнього мислення……..13

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСНОВ СИМВОЛІЗМУ В ХУДОЖНЮ ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ……..18

2.1. Методи й засоби ознайомлення учнів з основами символізму на уроках з образотворчого мистецтва…….18

2.2. Значення символічного мислення у творчому розвитку школярів……21

ВИСНОВОК……...……23

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..24

ДОДАТКИ……..28

ВСТУП

Сучасна мистецька освіта спрямована на всебічний розвиток особистості учнів, розвиток творчих здібностей, уяви, а також формування емоційного сприйняття та цінування мистецтва. Тому для розвитку дітей набуває потреба впровадження художніх засобів і напрямів, які допомагають розвитку їхньої здатності до асоціативного мислення. Одним із таких напрямів є символізм.

Символізм в образотворчому мистецтві оснований на використанні умовних зображень, позначень і символів, за допомогою яких митець виражає думки, почуття та внутрішній світ. Знайомство учнів з принципами символізму розширює їхнє розуміння можливостей художнього вираження, розвиває здатність бачити художні зображення та створювати власні мистецькі роботи, наповнені особистим символом та значенням.

Актуальність дослідження. Зумовлена проблемою пошуку ефективних педагогічних підходів до кращого сприйняття символізму на уроках мистецтва. Вона полягає у необхідності системного впровадження основ символізму в образотворчу діяльність учнів та спрямована на розвиток їхньої творчої уяви й художнього потенціалу.

Об’єктом дослідження образотворча діяльності учнів в мистецькій освіті.

Предмет дослідження. Методика впровадження основ символізму в образотворчу діяльність учнів закладів загальної середньої освіти.

Метою роботи є теоретичне визначення методичних способів впровадження символізму в образотворчу діяльність школярів з метою розвитку їхнього образного та творчого мислення. Для досягнення цієї мети у роботі були поставлені такі **завдання**:

- Дати визначення поняття символу та символізму в образотворчому мистецтві.
- Описати головні художні риси та особливості символізму.
- Проаналізувати різні методи та підходи використання символізму під час уроків образотворчого мистецтва.

• Обґрунтувати, чому використання символічних образів у навчальному процесі є важливим та педагогічно виправданим.

Методи дослідження. У процесі написання наукової роботи були використані теоретичні (аналіз, узагальнення та систематизація науково-методичної літератури з проблеми дослідження) та емпіричні (педагогічне спостереження та аналіз результатів образотворчої діяльності учнів) методи.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дослідження вказує на особливості впровадження основ символізму в мистецьку діяльність школярів. У роботі наведено ефективні методи викладання символізму на уроках образотворчого мистецтва та визначено роль символічного мислення у розвитку творчих здібностей учнів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Основний теоретичний внесок дослідження полягає у створенні загальної та систематичної методики викладання основ символізму в художній освіті. Результати цього дослідження показує як впливає вміння засвоювати символи на розвиток творчого та креативного потенціалу учнів. Інформація дослідження можуть використовувати вчителі мистецтв, студенти, які навчаються на вчителів.

Теоретичною метою цього дослідження є формування загальної бази наукових методів викладання та сприйманням символізму та символів на уроках мистецтва. В дослідженні наведено ефективні методи засвоєння основ символізму на занять з мистецтва. Матеріали які розроблені в цьому дослідженні можуть бути використані вчителями на уроках образотворчого мистецтва.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були представлені та обговорені на студентській науковій конференції за круглим столом.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 27 сторінках комп’ютерного тексту (з додатками), складається зі вступу, двох розділів, п’яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел із 40 позицій.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ СИМВОЛІЗМУ В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

1.1. Поняття символу та символізму в образотворчому мистецтві

Символізм – це практика надання символам небуквального тлумачення з метою представлення понять та якостей. Протягом історії та по всьому світу люди використовували широкий спектр символів для спілкування. Відображаючи або розширюючи буквальне значення фрази або зображення, символ перетворюється на ефективний інструмент. Релігійні, історичні, політичні, юридичні та художні символи відіграють важливу роль у сучасному суспільстві [33, с. 7-9].

Символ є знаком, розпізнавальною прикметою, «образом, узятим в аспекті своєї знаковості, наділеним усією органічністю міфу та невичерпною багатозначністю образу» [3, с. 55].

Історія символів свідчить, що символічне значення може бути притаманне будь-чому: природним об’єктам (камінню, рослинам, тваринам, людині, горам і долинам, сонцю й місяцю, вітру, воді, вогню), а також створеним людиною речам (будинкам, одягу, автомобілям) і навіть абстрактним формам (числам, трикутнику, квадрату, колу) [14, с. 201].

У складному полотні людської культури символи, похідні від природи, займають чільне місце. Це пов’язано, перш за все, з тісними і тривалими відносинами між людьми та їх природним середовищем. У західних традиціях лев часто з’являється як цар звірів, символ влади та благородства. Стародавні єгиптяни шанували богиню-левицю Сехмет, люту захисницю. Тим часом у регіонах Азії лев вважається охоронцем, якого часто зображують в архітектурі як вартового, що охороняє священні місця. Навпаки, змія пропонує контрастний, але не менш глибоку символіку. Хоча в багатьох західних культурах змія часто асоціюється з небезпекою, обманом і невідомим – відлунням біблійної історії про

Адама і Єву – вона також уособлює мудрість, оновлення і вічність в інших традиціях, таких як східні філософії, де її шанують у формі енергії Кундаліні, що символізує духовне пробудження і трансформацію.

Також і кожна рослина має свій набір значень, тісно пов'язаних з життям людини та культурними практиками. Троянда, мабуть, найвідоміша квітка у світі, символізує любов і красу, але її кольори додають додаткових значень: червоний – пристрасна любов, білий – чистота, а жовтий – дружба або ревнощі. У східних традиціях квітка лотоса займає символічний трон – вона символізує чистоту, просвітлення та відродження [33, с. 10-11]. Захоплюючим символом є метелик, який часто сприймають як знак трансформації та відродження. Його метаморфоза з гусениці в прекрасного метелика стала метафорою духовного перетворення і безсмертя душі. Водоспади, гори і річки в мистецтві часто символізують не тільки силу і велич природи, а й плинність часу, вічність і неминучість змін.

Подібні інтерпретації природи в мистецтві доводять, наскільки глибоко людство пов’язане з нею, а також потребу усвідомити та висловити своє місце у світі. Природа, будучи найдосконалішим творінням, стає нескінченним джерелом натхнення, що веде до створення незліченних шедеврів [7, с. 7].

Релігійні символи займають особливе місце в людському суспільстві, виступаючи потужними носіями віри, духовності та метафізичних концепцій. Ці символи є не просто художніми виразами або декоративними елементами; вони втілюють глибоко вкорінені вірування, моральні цінності та філософські ідеї, що лежать в основі різних релігійних традицій. [33, с. 14-15].

До прикладу кольорового символізму в зображанні божественних образів відносять: золотий і жовтий – колір, який символізує сонце, значить Господню наявність та є особливістю Царства Небесного чи навіть діянь Духа Святого; білий колір – це колір бездоганності, світла, потіхи, слави Господньої, яка оточила Сина Божого у Воскресінні, Різдві, Преображенні, Вознесінні та Зішесті; насичений синій колір – це колір «небесного схилу», безмежного неба (у ясний день), подібність до релігійного, невидимого небосхила, де у світлі існує Бог;

колір блакитний – це відтінок небосхила біля небосхилу, знак земного всесвіту; зелений і синьо-зелені кольори – фарби природи, матеріального земного життя; колір зелені також символізує духовний ренесанс через благодать Духа Святого; пурпуровий та фіолетові кольори – це знак царської влади; його застосовують коли розписують стихар Божого Сина та верхні ризи Божої Матері; червоний та коричневі кольори – це знак Божественної сили, полум'я, енергійності, життя, перемоги, мучеництва; чорний колір – означає, що світло Господа відсутнє, знак смерті, суму, зла, слуги Диявола, різні сюжети із Божого Суду; пробіли – це білі мазки на образах святих, які символізують Господню ласку та духовну благодать; асист – це лінії у золотому кольорі, які мають паралельний напрям або йдуть навхрест на ризах Сина Божого у всій його божественності, маленького Сина Божого, Божої Матері і на крилах архангелів. Кольорові сегменти райдуги є основою колористики і символізму стародавнього божественного зображення. Червоний колір – це кровавий колір, кров яку пролив Христос за визволення людей, тому червона фарба передає живлення церкви кров'ю Сина Божого. Золотий колір в символізмі писання ікон – це знак Господньої благодаті, також слава царів, гідність та благодать, тому що Син Божий є «Світло від Світла». У написанні ікон Господня благодать зображується не тільки золотим кольором, а також ще й білим, який символізує світло нескінченного буття, духовної чистоти, на відмінну від чорного кольору, тому що чорний – символ смерті, духовної тьми, бісів [1, с. 117-118].

Якщо говорити за кольори і форми, то вони є фундаментальними елементами людського сприйняття і пізнання. Символізм кольорів є особливо потужним, впливаючи на емоції та психологічний стан способами, що виходять за межі слів. Форми та геометричні візерунки також відіграють значну роль у символічній мові, часто передаючи багатошарове значення, кола з їх нескінченними кривими часто символізують вічність, єдність або божественне. Квадрати з їх збалансованою та стабільною структурою часто розглядаються як символи порядку, раціональності та матеріальності. Трикутники можуть означати напрямок, прагнення або духовне піднесення, особливо коли вони

спрямовані вгору, тоді як трикутники, спрямовані вниз, можуть позначати протилежні якості. Крім того, складні геометричні візерунки, такі як мандали, можуть символізувати космос, цілісність і взаємозв'язок життя, слугуючи як духовними інструментами, так і художніми виразами [33, с. 20-22].

Символ у мистецтві був невід'ємним елементом художньої виразності з самого початку існування людства. Використовуючи символи, митці не лише додавали глибини своїм роботам, а й передавали складні ідеї та емоції, які важко було б передати простими образами [7, с. 6].

1.2. Символізм як мистецький напрям: історія та особливості

Символізм у мистецтві – це художній рух, який розвинувся в кінці XIX ст., зокрема у Франції та Бельгії, та продовжував існувати впродовж перших десятиліть XX-го ст. Цей рух відрізнявся від попередніх мистецьких стилів, таких як реалізм та імпресіонізм, оскільки його художники ставили більший акцент на внутрішній світ людини та використовували символічну мову для передачі своїх ідей [6, с. 6].

Символізм у літературі відтворює певне явище і використовує художній символ. Сам термін «символізм» запропонував поет Ж. Мореас у 1886 р. Для символізму характерні такі риси: двосвіття, ідеалізм, індивідуалізм, багатозначність слова й образу.

Сутність символізму як напряму визначає філософія двох конфліктних світів: видимого, матеріального (суспільне життя, соціальні проблеми, матеріальні потреби) і духовного, ідеального (моральні цінності, ідеали, духовні потреби, мистецтво). Головне покликання митців-символістів вбачати в осягненні вищого світу – метафізичного, потойбічного, надчуттєвого.

Для мистецтва символізму характерні мотиви безнадії, зневіри, прихований чи очевидний сум, розпач. Митці прагнули передати емоційний досвід особистості за допомогою мови символів, свідомо ігноруючи традиційний образ. Символісти використовували конкретні поняття як багатозначні символи, а

відтак символістський твір ставав багатовимірним і багатоплановим. Символістський твір – це ідеалізування позитивного та сконцентрований осуд потворного в житті особистості [31, с. 4].

Митець того часу стикався з недоречністю свого світосприйняття в контексті утилітарного та бездуховного суспільства. Це спонукало його відгородитися від реальності, зануритися у «власну мушлю» образно-символічного та метафоричного світу. Самоізоляція творчої особистості породила нову візуальну мову та художню форму, що стало результатом трансформації реальності через символи власної свідомості. Творчим натхненням для багатьох символістів стали релігія, міфологія, фольклор, внутрішній світ людини та результати роботи несвідомого.

Згідно з теоретичними основами символізму, мистецтво надає людині можливість пізнати себе і Всесвіт за допомогою символічної мови, яка є результатом аналогій, порівнянь, аналізу та узагальнень. Інструментами творчої мови символістів стали двозначність та невизначеність, що знайшли вираження не лише в містичному змісті твору, але й у його формі, засобах оформлення та композиційному вирішенні.

Аналізуючи період перетину кінця XIX ст. та початку XX ст., можна побачити, що символізм розвивався паралельно та в тісному взаємозв’язку з іншими мистецькими течіями, напрямками і стильовими пошуками доби – модерном, експресіонізмом, декадансом. Зазначені фактори роблять символізм як напрям в образотворчому мистецтві дуже пластичним, багатошаровим й трансформативним, що відображає справжні мотиви людства, звертаючись до колективної та індивідуальної свідомості.

Оділон Редон, Едвард Мунк та Арнольд Беклін є яскравими представниками символізму в образотворчому мистецтві. Однак можна зазначити очевидну різницю між творчим спадком цих авторів, що проявляється в сюжетах, тематиці та візуальній мові. Це дає змогу дійти висновку, що особливістю символізму в образо- творчому мистецтві є авторська індивідуальність [10, с. 82].

Яскравим представником символізму в живописі став австрійський художник Густав Клімт, характерні орнаментальність і символічний декоративізм якого виражають жагу недосяжного світу, що підноситься на реальністю та часом. У картині “Три віки жінки” (рис. А.1.1) контраст між стилізованим зображенням умиротвореної молодої рудоволосої красуні зі сплячою дитиною на руках, оточеною яскравою орнаментальною аурою мрій, надій і сподівань, і відверто натуралістичним зображенням старої з жилавими руками та прихованим у відчаї спотвореним часом обличчям символізує невідворотну плинність життя. Насолода вічно триваючою миттю щастя втілена в образах юнака і дівчини у зімкнутих обіймах на краю обриву, сплетеного з квітів і трав, у картині Клімта «Поцілунок» (рис. А.1.2). Простір і час розчинилися в золотому сяянні тла, у водоспаді жіночих і чоловічих мотивів орнаменту, що стікають з їх сонячних шат, відкриваючи сутності, які лежать за межами банальної реальності.

Едвард Мунк вплинув на наступні покоління німецьких художників-експресіоністів, нетрадиційний стиль його картин не раз викликав публічні скандали протягом його кар’єри[21].

Картина «Крик» (рис. А.1.3) є частиною серії під назвою «Фриз життя», яка зображує надзвичайно напружені, емоційні моменти, пов’язані з темами життя, містики, кохання та смерті. Музей Мунка описує «Крик» як «дійсний ментальний образ екзистенційних тривог цивілізованої людини», він переважає почуття тривоги та відчуження, які часто асоціювалися із сучасним життям на рубежі століть.

На картині центральна фігура абстрактна та ледь людська, зведена до сутності гострого страждання. Дві менші фігури позаду ліворуч намальовані досить вільно, але все ж виглядають більш людськими. Активне та динамічне використання художником вигнутих ліній та насичених кольорів надає композиції інтенсивної енергії. Те, що зображено в «Крику», — це не сон, а кошмар[32].

Інший яскравий представник, Оділон Редон, поєднував фантазію, філософію і символізм, створюючи роботи, які зачаровують своїми загадковими

образами та багатозначністю. Працював із графікою, пастелями та олією, використовуючи свій унікальний стиль для передачі емоційних і духовних переживань.

У картині «Циклоп» (рис. А.1.4) Редон зобразив міфічного одноокого гіганта Поліфема. Але замість грізного і жорстокого персонажа, відомого з античних міфів, Редон представив Циклопа ніжним і майже невинним. Його велике око дивиться із зацікавленням на світ, а він сам визирає з-за скелі, ніби приховуючи свою сутність. Ця картина трансформує сприйняття чудовиська, пропонуючи глядачеві задуматися над темами ізольованості, сприйняття і прихованої чутливості. У роботі «Будда» (рис. А.1.5) Редон звертався до духовних тем, які глибоко його цікавили. Будда зображений у медитативній позі, оточений сяйвом і спокоєм – це не просто релігійна ікона, а символ універсального духовного просвітлення. Легка, майже прозора техніка створює відчуття піднесеності, а м’які кольори підкреслюють гармонію та світло, які випромінює цей образ. Картини Редона – це вікна у світ мрій, підсвідомого і трансцендентного. Вони поєднують міфи, символи і духовні ідеї, запрошуючи глядача до роздумів про невидимі сили, що керують нашим життям [13].

Символісти вважали, що сутність світу можна зрозуміти лише на рівні інтуїції та ірраціональної основи. Естетичні принципи символізму обумовлені тим, що в їх основі лежить символ, як спосіб уникнення буденності і досягнення ідеальної суті світу, його краси [15].

Синтетичне змішання почуттів і пошук глибших істин за межами матеріальної видимості, властиві символізму, як і раніше знаходять відгук. Символізм продемонстрував здатність мистецтва виражати суб'єктивні реалії через поетичні символи й універсальні поняття, залишивши по собі незабутню мистецьку спадщину. Підсумовуючи, можна сказати, що символізм розширив мистецькі цілі, щоб передати ефемерні психологічні стани, ідеї та емоції через символічні візуальні мови. Його спадщина зберігається в мистецтві, що прагне сформулювати глибокі істини через символічні уявлення, які інтуїтивно

резонують із нашим внутрішнім світом. Символізм продовжує залишатися орієнтиром для мистецтва як особистого одкровення [2].

1.3. Символ як спосіб художнього мислення

У мистецтві символ мав завжди (має і зараз) особливо важливе значення. Це пов'язано з природою образу, основної категорії мистецтва. Бо в тій чи іншій мірі будь-який образ умовний і символічний вже тому, що в одиничному втілює спільне.

Художній образ можна порівняти з життям, тому що він такий ж глибокий і наповнений змістом. Поняття художнього образу закріплюється в якості якогось унікального способу і результату взаємодії і вирішення протиріч між духовним і чуттєвим, ідеальним і реальним началами. Символічний образ не можна роз'яснити, його можна тільки пояснити, осягнути шляхом нескінченного логічного ланцюжку інтерпретацій, кожна з яких дозволить глибше вникнути в зміст символу, але не дасть його однозначного вичерпного значення. [14, с. 202].

Саме з античною культурою прийнято пов'язувати початок абстрактного мислення. Платон дав цілісне трактування символу як інтуїтивної вказівки на вищу ідеальну форму об'єкта. Цю ідеалістичну інтуїтивістську інтерпретацію символу, що відокремлювала символ від раціональних форм пізнання, розвинули неоплатоніки, яка стала основою християнського символізму, у якому все суще мислилося як символ вищої непізнаваної сутності – Бога. Містичне, інтуїтивістське, надприродне розуміння символу, перенесене в сферу естетичного, характерно для романтизму і літературного символізму, де символ культивувався як вказівка на невимовний, містичний, потойбічний зміст [24, с. 110].

У період середньовіччя, з приходом християнства, символ стає визначальною категорією гносеології. Буття розглядається як багатозначний символ Єдиного Абсолюту. Вчення про символ і містичне пізнання

першоосновою яким є Бог. Символ в нього виступає в якості найбільш загальної філософсько-релігійної категорії, що включає в себе образ, знак та зображення. Символічна теологія це наука про Бога як цільову істину, якої вона сягає через чуттєві та осягненні розумом символи [4, с. 2-3].

З часом О. Лосєв інтерпретував специфіку символу та висунув закономірне розкладання на безліч перевтілень, що і виступає найоригінальнішою рисою символу. На думку філософа, символ чогось, хоч і є її відображенням, насправді містить у собі набагато більше, ніж сама річ, оскільки кожну річ ми сприймаємо такою, якою вона є в даний момент. Натомість, символ у прихованій формі містить у собі всі можливі прояви речі. Сама ця його надзвичайна узагальненість та ідейна насиченість і робить його підґрунтям культури.

Таким чином, символ виступає принципом конструювання речі чи феномену, надаючи їм глибинного сенсу. Символ породжує річ чи феномен, формуючи їхню внутрішню закономірність. Символ об’єднує одиничні речі у певну цілісність, фіксуючи її у культурному коді і транслюючи наступним генераціям. Окрім визначення та узмістовлення основних понять, більшість науковців звертають свою увагу також на класифікацію знаків і символів [19, с. 214-215].

Найбільш повною та обґрунтованою є класифікація знаків створив Чарльз Пірс: іконічні; індексальні; символічні. Еріх Фромм ж запропонував найбільш відому класифікацію символів: умовні (конвенційні) символи; випадкові; універсальні Так, Е. Фромм відносить лише дві останні категорії до справжніх символів. Проте багато науковців не зовсім погоджуються із цією позицією. Вони стверджують, що внутрішній зв’язок із предметом, який сприймається всіма людьми однаково, властивий лише тим стимулам, які мають чітку і однозначну форму сприйняття. Прикладом такого стимулу може бути іконічний знак Ч. Пірса, що має зовнішню схожість із предметом. Альтернативно, для пояснення можна використовувати концепцію колективного несвідомого, запропоновану К.Г. Юнгом, яка передбачає, що в усіх людей, незалежно від їхньої національної приналежності чи інтелектуального розвитку, існує певне коло стимулів, які

сприймаються однаково. Однак механізм виникнення таких загальних уявлень та їхнього передавання залишається не зовсім зрозумілим. Якщо не звертатися до ідеї «генетичної пам'яті», цей процес, без сумніву, має культурну природу, а отже, певною мірою є конвенційним [18, с. 9].

На думку К.Г. Юнга, роль символів полягає в тому, «щоб зробити життя людей осмисленим. Юнг вважає, що символ відіграє невід'ємну роль у житті багатьох культур, і в цих символах є відтворювальне значення. Символічні ідеї виникають у підсвідомості сучасної людини, як це відбувається в ритуалах стародавніх суспільств. Юнгіанський погляд на інтерпретацію образотворчого мистецтва пропонує захопливі ідеї щодо розуміння універсальної трансцендентної функції в мистецтві. Розвиваючи теорію символізму, він робить великий внесок у галузь образотворчого мистецтва. Вона займає чільне місце в інтерпретаційному аналізі та символіці. Його теорія снів має символічне значення, і ця символізація снів стає інструментом для аналізу та оцінки творів мистецтва художника [35].

У сучасній науковій літературі існують різні визначення поняття символ, які відрізняються згідно зі сферою вживання цього терміну. Укладач «Словника символів» Дж. Тресиддер підкреслює, що символ може набувати багато значень, навіть протилежних, адже він містить у собі ідеї, які несуть різне смислове навантаження. Він вказує на те, що багато символів використовуються у психології для відображення глибини людської свідомості та підсвідомості: «Прості ідеї, що виражають символічне бачення світу, несуть емоційно-естетичне забарвлення, набувають іншої сили, поширюють своє значення від окремого випадку до узагальнення» [9, с. 114-115].

Так, мистецтво як носій художнього образу направлене на філософсько-естетичне осмислення зображуваного, інтерпретацію характерних процесів та явищ через систему художніх символів. Таке осмислення та інтерпретація у сукупності створюють естетичну атмосферу, яка захоплює почуття і розум глядача. Великою прерогативою мистецтва є його здатність художньо осмислювати дійсність, розкривати і досліджувати внутрішній світ людини.

Також характерною особливістю мистецтва, що відрізняє його від інших форм суспільної свідомості, є емоційно-чуттєве начало, яке стимулює митця до створення, а аудиторію до сприймання художнього твору.

Розвиток художньо-творчої індивідуальності художника, як виконавця, для якої характерне творче самовираження, можливий при врахуванні багатоплановості символу як засобу художнього образу в мистецтві, що створюється або трактується. Цілісне, змістовне, органічне, таке що відповідає суті та породжує нові поняття сприймання та створення художніх символів, утворюється внаслідок взаємодії соціокультурних та особистісних якостей творчої індивідуальності [22, с. 3].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСНОВ СИМВОЛІЗМУ В ХУДОЖНЮ ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ

2.1. Методи й засоби ознайомлення учнів з основами символізму на уроках з образотворчого мистецтва

Сучасна педагогіка має на меті створити новітні наукові засади ефективного навчання і виховання. Для цього потрібні вивірені дослідженнями знання про творчість. У системі цих знань особливе місце посідають методи творчого розвитку особистості та практика їх застосування, оскільки саме від ефективної методики залежить результативність розвитку творчих здібностей та міра сформованості життєвої стратегії суб'єкта навчання [5, с. 5].

Перевірена довготривалою практикою відповідна методика викладання основ символізму виявила такі педагогічні аспекти використання процесу сприймання мистецтва для розвитку продуктивної художньо-творчої активності молодших школярів:

1. Активізація найбільш важливих психофізіологічних процесів, які беруть участь у продуктивній художній творчості дітей.

2. Перетворення природної творчої енергії дитини в художньо-творчу енергію особистості.

3. Розвиток мотиваційної сфери художньо-творчого обдарування дітей, створення необхідної емоційної атмосфери на уроці. Відновлення – навіювання продуктивної художньо-творчої обдарованості дітей.

5. Педагогічне забезпечення наслідування – однієї із перших форм творчості дітей.

6. Розвиток творчої уяви.

7. Виховання естетичного ставлення до життя .

8. Засвоєння основних понять, теорії художньо ї творчості.

9. Освоєння засобів художньої виразності, вивчення техніки виконання творів образотворчого мистецтва [8, с. 176].

Для старших учнів навчання має бути спрямованим на правильне сприймання художніх творів, зокрема художників-символістів.

На уроках сприймання мистецтва доцільно знайомити школярів із тим, що змістом художнього твору є, передусім, почуття, думки, переживання художника. Виявляється зміст картини в наших асоціаціях. Саме у нашій уяві символіка мистецтва набуває конкретного образного втілення.

Твори живопису спонукають учнів по-новому дивитися на світ, спостерігати й усвідомлювати його красу. А вміння і навички сприймання художнього твору поступово розвиваються: від елементарного вміння роздивлятися картину до розуміння художніх засобів, за допомогою яких виражено зміст та власного оцінювання твору. Отже, сприймання живопису підвищує культурний рівень школярів.

Окрім того, на уроках сприймання творів живопису доцільно використовувати різноманітні художньо-словесні вправи, які формують здатність аналізувати твори образотворчого мистецтва. Виконання цих вправ вимагає від учнів вирішення різноманітних навчальних завдань, які забезпечують інтенсивну роботу мислення, спрямовану на пошук шляхів і засобів вирішення та формують активність і самостійність школярів [26, с. 12].

Осмисленого розуміння специфічних ознак символізму рекомендується організувати роботу над репродукціями картин художників-символістів. Учитель може запропонувати школярам на їхній власний розсуд обрати для розгляду одну з репродукцій картин – Г. Клімта «Поцілунок», О. Редона «Кулясте око» «Циклоп», А. Бьокліна «Острів мертвих».

На уроці учні повинні дійти висновку, що стильовими особливостями символізму як художнього напряму є заглиблення у внутрішній світ особистості; створення художнього образу як багатозначного символу; протистояння консервативній суспільній моралі; ідеалізація позитивного; широкі асоціації та сугестія; тяжіння до таємничості, містичності; мотиви безнадії, зневіри;

утвердження самоцінності мистецтва; використання нових ритмічних і звукових форм [31, с. 10].

Для молодших учнів ефективним заняттям для вивчення символу будуть завдання на вміння відтворювати символічне зображення та навчитися сприймати візуальну метафору.

Деякі ключові слова для початку, які слід визначити, це символ, символічний, символічне зображення та візуальна метафора. Учитель може легко продемонструвати цей момент, надавши прості символи та попросивши учнів визначити, що кожен з них представляє: знак миру символізує мир, зелене світлофора символізує рух, серце символізує любов тощо.

Також можна скористатися цією можливістю, щоб проаналізувати символізм стосовно кольору. Наприклад, можна запитати в учнів, чи десяток червоних троянд символізують те саме, що й десяток білих троянд. Багато хто скаже, що ні, що може розпочати чудову дискусію.

Щойно учні опанують символічні образи, можна заглибитися в тему. Це тому, що символічні образи та візуальні метафори можуть бути різними. Наприклад, торт у творі мистецтва може бути символом внутрішньої боротьби з харчовою залежністю або таким станом, як діабет. Однак художник також може використовувати торт як метафору для себе. У такому випадку це, найімовірніше, означатиме, що художник вважає себе милим, подобається багатьом або справді може зробити вечірку цікавою.

Можна ввести візуальну метафору. Розпочати із тварин, коли буде вводитися візуальна метафора. Учні можуть вибрати тварину, з якою вони мають певну схожість. Один із легкозрозумілих для учнів прикладів – це порівняння лінивої або втомленої людини з лінивцем. Коли учні можуть порівняти себе з твариною через схожі характеристики, вони здатні створити метафору.

Потім можна дати учням трохи більше часу з підготовки до роботи. Можна розбитие об’єкт на різні риси чи характеристики, щоб встановити зв’язки. Один із способів зробити це – поставити учням серію запитань щодо зображення, таких як:

- Що ви бачите?
- Які характеристики це має?
- Що має подібність до цього?
- Про що може бути ця метафора?

Ще один спосіб підготувати учнів до візуальної метафори – це короткий робочий аркуш. Можна попросити учнів придумати одне чи два слова, які описують їхні особисті риси, пов'язані з їхньою особистістю, поведінкою, життям вдома та життям у школі. Потім нехай вони порівняють ці риси з чимось іншим зі схожою характеристикою. Може бути корисним дати учням категорію для використання в метафорі. Наприклад, який вид транспорту можна використовувати як метафору для опису життя в школі? [36].

У вивчені теми символу та символізму можна використовувати різноманітну кількість методів і методик для кращого засвоєння учнями теми. Важливу роль у вивчені матеріалу виконує аналіз художніх творів, використання візуалізації та виконання творчих завдань, які спрямовані на створення символічних образів. Використання цих методів розвитку уяви, асоціативного та образного мислення. Це формує здатність учнів інтерпретувати художні явища і проявляти самовираження. Таким чином, впровадження елементів символізму в навчальний процес є ефективним способом розвитку творчого потенціалу школярів та їхнього художнього мислення.

2.2. Значення символічного мислення у творчому розвитку школярів

Символічне мислення має глибоко інтегративну природу, оскільки поєднує в собі логічну структуру мислення, емоційно-образні компоненти та культурно обумовлені архетипи. У процесі онтогенезу символічна функція розвивається як засіб переходу від безпосередньо-чуттєвого до абстрактного пізнання, виступаючи механізмом перетворення досвіду на усвідомлені значення, що зберігаються в пам'яті індивіда.

Відтак, символ не лише є засобом вираження складних змістів, а й є основною формою організації когнітивного й емоційного досвіду, важливою умовою розвитку абстрактного мислення та формування довільної саморегуляції особистості [18, с. 17].

Важливим фактором формування ціннісно-смислової структури особистості є образно-символічне мислення, один із видів логічної репрезентації світу з позицій об'єктивного змісту. Воно суб'єктивно відображає світ через особистісне ставлення до нього [11, с. 107].

Дослідження чинника образної символіки в формуванні творчого потенціалу, доказує що діючі, наочно-образні й логічні компоненти на різних етапах беруть участь в здійсненні розумової діяльності. Особливе значення взаємодії цих компонентів здобувають при рішенні творчих завдань. При цьому проблема співвідношення основних форм розвитку інтелекту дитини, вирішується на користь образного. Головним аргументом є особлива роль образної репрезентації в житті й загальному психічному розвитку молодшого школяра. Образне відображення дійсності розглядається як специфічно дитяче, а образні форми мислення – як база для розвитку логічних форм.

Символ служить методом орієнтації, методом розпізнання ще незасвоєного, засобом перетворення поки неусвідомлюваного дитиною, для надбання мислення, почуттів та уяви. Отже, символ є план, проект і програма, що задається дитині, для здійснення ефективного регулювання рухами думки, почуттів та уяви з діями. Звідси випливає, що символізація предмета думкою, операція аналітична, із системи структур, що відображають здатність до розуміння і нестандартного вирішування учнями молодшого шкільного віку складних завдань. У загальній формулі у символі відкриваються класи ознак, за якими відновлюється навчальний процес у певній повноті й конкретності [27, с. 167].

Мислення є вищим пізнавальним процесом, що являє собою породження нового знання, активну форму творчого відображення і перетворення людиною дійсності. Творче мислення передбачає наявність таких складників: уміння орієнтуватися на суттєві ознаки об'єктів і явищ, уміння підкорятися законам

логіки, організовувати свої дії відповідно до цих законів, уміння здійснювати логічні операції (класифікація, систематизація, аналіз, синтез), свідомо їх аргументувати, уміння будувати припущення і робити наслідки із даних посилань. Творчий характер мислення проявляється в таких його якостях, як гнучкість, оригінальність, швидкість, глибина (відсутність скутості, стереотипності), рухливість [23, с. 177].

Одним із потужних джерел транслювання особистісних уявлень є мистецтво – через його вплив на емоційну сферу, а тому під час навчання, ознайомлення з чимось новим, потрібно вносити в життя наочні приклади, ілюстрації у вигляді художніх образів, використаних у скульптурі, літературі, живописі, знайомити з біографіями видатних людей, проживаючи разом з ними епізоди їхнього життя. Спілкування людини з мистецтвом має бути невід'ємною частиною її життя, починаючи з дитинства. Модус образно-символічного мислення є сукупністю трьох компонентів: інтелектуального, емоційного й поведінкового, які спостерігаються в цілісній особистості [11, с. 110].

Творче мислення передбачає наявність таких складників: уміння орієнтуватися на суттєві ознаки об'єктів і явищ, уміння підкорятися законам логіки, організовувати свої дії відповідно до цих законів, уміння здійснювати логічні операції (класифікація, систематизація, аналіз, синтез), свідомо їх аргументувати, уміння будувати припущення і робити наслідки із даних посилань. Творчий характер мислення проявляється в таких його якостях, як гнучкість, оригінальність, швидкість, глибина (відсутність скутості, стереотипності), рухливість.

Символічне мислення – це потужний інструмент для навчання маленьких учнів. Воно допомагає дітям розвивати важливі навички у цікавій та змістовній формі. Використовуючи історії, символи, зображення та ігри, вчителі можуть створювати уроки, які є одночасно пізнавальними та цікавими. Цей метод сприяє розвитку мовних навичок, творчості, емоцій та розуміння світу у дітей.

Символічне мислення допомагає дітям розуміти складні поняття за допомогою простих предметів, зображень, дій або слів. У педагогіці символічне

мислення означає використання символів та зображень для підтримки навчання дітей. Цей метод є дуже корисним, оскільки діти часто краще навчаються через гру, уяву та візуальні засоби. Що таке символічне мислення? Символічне мислення – це здатність дозволяти одній речі представляти іншу.

Вчителі можуть використовувати цю здатність, щоб допомогти учням навчатися творчими методами.

Переваги символічного мислення в освіті:

1. Покращує творчі здібності – діти вчаться використовувати уяву.

2. Покращує комунікацію – учні використовують символи, жести та малюнки для вираження ідей.

3. Розвиває абстрактне мислення – готує дітей до подальшого навчання математики, мови та природничих наук.

4. Сприяє емоційному розвитку – рольові ігри та історії допомагають дітям розуміти почуття.

5. Стратегії символічного мислення в класі

Символічне мислення є основою раннього когнітивного розвитку та слугує важливим методологічним інструментом у сучасній педагогіці. Коли діти взаємодіють із символами – такими як зображення, піктограми, жести та метафорична мова – вони починають осмислювати абстрактні поняття у значущий спосіб [38, с. 323-324].

Символ є ефективним засобом художньої виразності. Він передає складні ідеї та емоційні стани через образи.

Впровадження елементів символізму у художню діяльність учнів позитивно впливає на розвиток їх творчих здібностей. Це стимулює самовираження та формує індивідуальний художній стиль. Таким чином, використання символічного мислення в навчальному процесі є важливим для розвитку творчого потенціалу школярів.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження теми дипломної роботи розкрито методи та методики для впровадження основ символізму для шкільної мистецької діяльності. В процесі виконання дипломної роботи було проаналізовано поняття символу та символізму, їхній вплив на творчий розвиток та сутність передачі глибинного змісту через образ.

Дослідження показує важливе значення провадження символізму у шкільну діяльність, та як позитивно впливає на розвиток творчого та асоціативного мислення, вміння розпізнавати та інтерпретувати художні роботи.

У роботі обґрунтовано методичні підходи до впровадження елементів символізму на заняттях образотворчого мистецтва. Визначено, що найбільш ефективними є поєднання аналізу художніх творів, використання візуальних матеріалів та виконання творчих завдань. Ці завдання спрямовані на створення власних символічних образів. Запропоновані методи допоможуть активізувати творчу діяльність учнів, розвивати їхній індивідуальний стиль та самовираження.

Упровадження основ символізму в образотворчу практику школи є способом ефективного розвитку творчої та креативної особистості учнів, що передбачено сучасними освітніми програмами та спрямоване на формування естетичного сприйняття, уяви й художнього мислення. Такий підхід сприяє глибшому розумінню образної мови мистецтва, розвитку індивідуального стилю та здатності учнів до самовираження через художню діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алла Литвиненко. Символізм у мистецтві: ікона і портрет. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 50. С. 115-120.

2. Арт рев'ю. Символізм Художній рух Художній рух. Jose Art Gallery. *JoseArtGallery*.URL: https://joseartgallery.com/uk/articles/symbolism (дата звернення: 25.01.2026).

3. Білан Т. Символічність образотворчого мистецтва в часі та просторі культури. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 1, № 30. С. 54–59.

4. Гудзенко-Александрук О. Г. Міф і символ як відображення духовного становлення культурної свідомості. *Науковий вісник волинського державного університету ім. Лесі Українки*. 2006. № 3. С. 25–26.

5. Демченко І. І., Пічкур М. О., Близнюк Т. О. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : монографія. Київ : ОМІДА, 2009. 223 с.

6. Дубенюк А. Т. Творчі пошуки Оділона Редона в межах ірреалізму та символізму : Кваліфікаційна магістерська робота. Київ, 2023.

7. Засенко С. З. Особливості символіки у мистецтві. Архітектура та мистецтвознавство: Науково-практ. конф., м. Вінниця, 22 груд. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 6-7.

8. Кардашов В. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посіб. Київ: Слово, 2007. 282 с.

9. Лавриш І. М. Символічне бачення світу у співвідношенні естетичного та художнього в образотворчому мистецтві. *Формула творчості: теорія та методика мистецької освіти*: Всеукр. науково-практ. конф., м. Полтава, 26 черв. 2025 р. Полтава, 2025. С. 114–115.

10. Лагутенко О., Фролова В. Історико-культурні аспекти розвитку символізму в живописі України на межі XIX–XX СТ. *Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*. 2024. № 2. С. 82–83.

11. Латигіна. Н, Кравченко А. Модус образно-символічного мислення особистості: освітньо-філософський аспект. Філософія освіти. 2019. № 1. С. 110-107.

12. Методика формування художнього мислення школярів. Проблеми сучасної педагогічної освіти. 2022. № 74. С. 95–101.

13. Містичні символи у живописі: розуміння, інтерпретація, приклади. *Картини олією | Блог про живопис*. URL: https://nataliaivchyk.com/mistychni-symvoly-u-zhyvopysi-rozuminnya-interpretatsiya-pryklady/ (дата звернення: 23.01.2026).

14. Никоненко Т. Символ у мистецтві: знак і образ. *Гуманітарні студії НАКККіМ – 2017* : Міжнар. науково конф., м. Київ, 23 листоп. 2017 р. Київ, 2017. С. 202-203.

15. Ознаки символізму у мистецтві. Dovidka.biz.ua. *Dovidka.biz.ua*. URL: https://dovidka.biz.ua/oznaky-symvolizmu-u-mystetstvi/ (дата звернення: 25.01.2026).

16. Павленко А. І. Навчання мистецтву життєтворчості: становлення теоретичних основ. Харків, 2019. С. 34–41.

17. Паньок Т. В., Гриньова В. М. Методика викладання образотворчого мистецтва як чинник становлення художньо-педагогічної освіти. Мистецька освіта. 2021. № 1. С. 56–63.

18. Петраш А. М. Роль символів у розвитку довільної регуляції поведінки школяра : Кваліфікаційна робота. Тернопіль, 2025. С. 9-17.

19. Пилипів В. І. Символи у культурному просторі людства. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 214.

20. Розвиток творчого мислення у учнів початкової школи. Херсонський державний університет. 2020.

21. Розділ «VI. Мистецтво XIX століття». *TextBook*. URL: https://textbook.com.ua/kulturologiya/1473448115/s-7?page=6 (дата звернення: 23.01.2026).

22. Рой С. Д. Символізм як засіб самовираження в мистецтві. *Тези 69-ої наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету.* : наук. конф., м. Полтава, 19 трав. 2017 р. Полтава, 2017. С. 52.

23. Творче мислення та уява в структурі креативності молодших школярів. Психологія особистості. 2021. С. 177.

24. Товтин Н. Феномен символу в мистецтві. *Освіта і наука*. 2021. Т. 1, № 30. С. 110.

25. Художньо-естетичний розвиток учнів у процесі вивчення образотворчого мистецтва. Наукові записки. 2021. № 3. С. 87–94.

26. Шмельова Т. В. Образотворче мистецтво в початкових класах як складова навчальної дисципліни «Мистецтво» в Новій українській школі. Житомир, 2019.

27. Шопіна М. О. «Образна символіка як чинник розвитку творчого потенціалу молодшого школяра» : Дисиртація. Київ, 2009. С. 167.

28. Юнг К. Г. Архетип і символ. Київ : Основи, 2000. С. 384.

29. Юнг К. Г. Людина та її символи. Київ : Основи, 1994. С. 256.

30. Яценко Т., Шевченко З. Художня література в контексті світової культури : метод. посібник. Київ : Пед. думка. С. 38–81.

31. Яценко Т. Символізм – естетико-філософська основа мистецтва модернізму. *«Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті»*. С. 5-10.

32. Art Through Time: A Global View. *Learner*. URL: https://www.learner.org/series/art-through-time-a-global-view/dreams-and-visions/the-scream/ (date of access: 23.01.2026).

33. Cirlot J. E. *A Dictionary of Symbols*. London : Routledge & Kegan Paul, 1971. P. 419.

34. Daniel R. The Role of Symbols in Your Life. *medium*. URL: https://medium.com/indian-thoughts/the-role-of-symbols-in-your-life-d813cb163e15.

35. Kejriwal M. Carl jung's approach to symbolism: with special reference to visual art. *Scholars journal of arts, humanities and social sciences*. 2015. P. 935.

36. Matt Christenson. How to Introduce Symbolism in the Form of a Game. *Art Education*. URL: https://theartofeducation.edu/2016/10/introduce-symbolism-form-game/ (date of access: 11.03.2026).

37. Rowland S. Jung, art and psychotherapy re-conceptualized by the symbol. *International Journal of Jungian Studies*. 2015.

38. Symbolic Thinking Strategies in Teaching Methodology for Young Learners. Scientific Journal. 2023. P. 323-324.

39. The Role of Symbolic Thinking in Child Development. Developmental Psychology Review. 2019. Vol. 11, № 2. P. 67–79.

40. Using Symbolism in Classroom Art Activities. Visual Arts Research. 2022. Vol. 48, № 1. P. 39–47.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1.1. Густав Клімт. Три віки жінки

Рис. А.1.2. Густав Клімт. Поцілунок

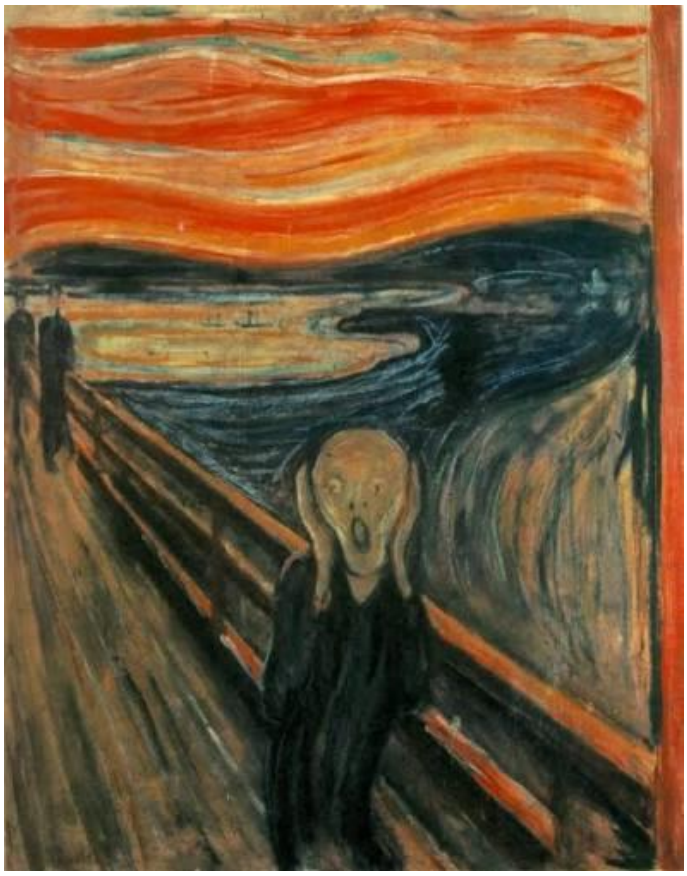

Рис. А.1.3. Едвард Мунк. Крик

Рис. А.1.4. Оділон Редон. Циклоп

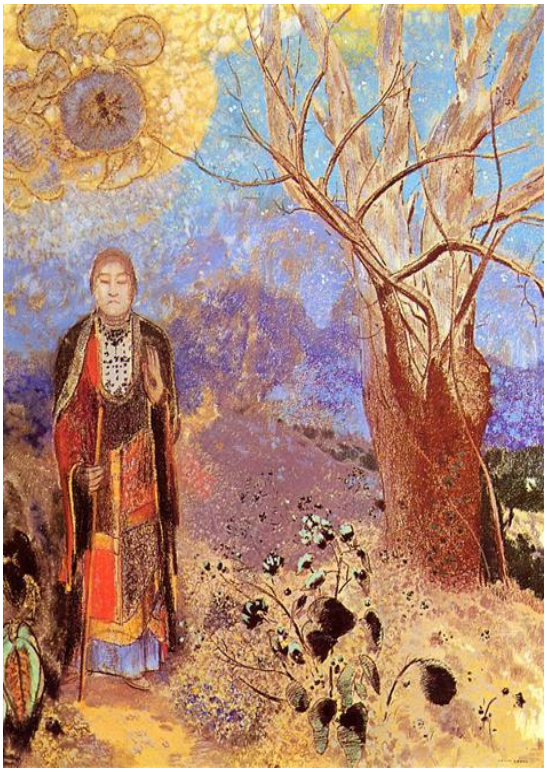

Рис. А.1.5. Оділон Редон. Будда

Додаток Б

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ

Клас: 9

Навчальна дисципліна: «Мистецтво»

Тема уроку: Символізм у мистецтві.

Мета:

- навчальна: впровадження основ символу та символізму, визначити особливості символізму у мистецтві, навчити використовувати власний символізм у творах мистецтва.

- розвивальна: розвивати образне та асоціативне мислення, розвивати уяву, фантазію та творчі здібності.

формувати вміння аналізувати художні твори.

- виховна виховати інтерес до творів мистецтва пов’язаний з символізмом, формувати здатність до самовираження через творчість.

Очікувані результати: в кінці уроку учні мають дізнатися про основи символізму у мистецтві, вміти бачити символи та самим використовувати символи у власних творчих роботах.

Обладнання для вчителя: мультимедійна презентація.

Обладнання для учнів: робочий зошит.

Тип уроку: комбінований урок.

Терміни: алегорія, символ, символізм.

Види діяльності учнів:

-пізнавальна (засвоєння нових знань);

- дослідницька (досліджувати роботи творів мистецтва)

Техніка безпеки:

Розпочинати роботу тільки після вказівки вчителя. Під час роботи учень повинен в охайному вигляді та після закінчення практичної частини, прибрати за собою.

ХІД УРОКУ

І. Організаційна частина

Привітання з учнями «Доброго дня, чи готові до уроку?»

ІІ. Актуалізація опорних знань і вмінь

Ну що ж розпочинаємо наш урок.

Опитування.

Яке поняття ширше модерн чи модернізм?

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Ми щодня користуємося символами, навіть не помічаючи цього. Вони допомагають передавати інформацію, емоції та ідеї швидше, ніж слова. Художники також використовують символи, щоб розповісти про свої почуття, мрії та переживання. Сьогодні ми дізнаємося, що таке символ і символізм у мистецтві та спробуємо створити власний художній образ, наповнений символічним змістом.

IV. Вивчення нового матеріалу

Символ (з грец. «знак») — умовне позначення будь-якого предмета, поняття або явища та художній образ, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття. Символізм — одна зі стильових течій модернізму. Зародився у Франції в 70-80-х роках XIX ст. як противага реалістичній літературно-художній практиці того часу. Основні принципи символізму вперше виникли у творчості французьких поетів Поля Верлена, Стефана Малларме та ін. Нова поетична течія вела мистецтво в царство мрій і фантазій. Вона захопила також театр, музику, живопис і перетворилася на культурно-мистецький напрям, що одним з перших маніфестував модернізм. Поетів, художників і композиторів нерідко приваблювали схожі міфи, сюжети й символи. Живописці й музиканти знаходили джерела натхнення в поезії, а письменники запозичували деякі свої образи в картинах. Символу завжди притаманна невизначеність, тому що духовний зміст важко передати словами. Символісти розрізняють два світи: світ речей і світ ідей. Вони вважають, що за світом речей, який ми бачимо, існує інша справжня дійсність, яку наш реальній світ лише невиразно відображає. Митець стає по-середником між цими двома сві-тами. Настає момент прозріння. Мистецтво, на думку символістів, це ключ до осягнення таємниці, що виходить за межі повсякденного досвіду.

Змістом творів ставали виражені в образах символічні ідеї, тобто узагальнені уявлення про людину, сенс її життя, вічну красу. Символісти намагалися одухотворити дійсність, глибше показати душу людини, сповнену переживань,

неясних відчуттів, скороминущих вражень. Живопис символістів часто пронизаний песимістичними настроями. Як і поети-символісти, художники й композитори часто зверталися до міфологічних і біблійних сюжетів, шукали натхнення в темах любові й страждання, захоплювалися містикою, використовували символи, алегорії, натяки, що надавало творам загадковості. Звичайно ж, символізм брав натхнення й у самій природі. Для всіх представників символізму характерні пошуки власної художньої мови. Одні приділяли особливу увагу декоративності, інші прагнули до майже примітивної простоти. Хтось малював нечіткі розмиті контури фігур на картинах, ніби силуети розчиняються в тумані. Але всі намагалися звільнити живопис «від кайданів достовірності», тому композиції будувалися на символах, яким належало центральне місце. Тісно пов'язана із символізмом творчість П 'єра Пюві де Шаванна (1824-1898), хоч образна конкретність і відточеність малюнка деякою мірою позбавляли його твори витонченості, властивої цьому стилю. Проте метафоричність перетворювала його картини, за власним ви-словом митця, «у щось, паралельне натурі». Характер символіки Гюстава Моро (1826-1898) зовсім інший. Він прагнув зображувати персонажів у стані сильної заглибленості в себе. Картина на його думку, повинна зачаровувати фантастичністю, її краса має давати на-солоду. Тому французький живо- писець звертався до міфологічних образів, застосовував гру світла, намагався вражати орнаментами й іншими декоративними деталями. У більшості акварелей француженки Елізабет Сонрель (1874- 1953) змальовано ідеалізований образ жінки. Її широко відомі у свій час твори на фантастичні сюжети, що належали до символізму і модерну, виставляли в паризьких салонах, репродукували на листівках. Фантасмагоричні ідеї притаманні графіці й живопису Оділона Редона (1840-1916), творчість якого традиційно поділяється на два періоди: «чорний» і «кольоровий». У графіці «чорного» періоду — моторошних малюнках вугіллям — переважали образи світового зла, кошмари. Найяскравішим їхнім втіленням стало зображення павука з людським обличчям. Роботи «кольорового» періоду полонять вмінням французького митця передавати духовність і чистоту за допомогою яскравих кольорових потоків.

Українські митці-символісти, як і їхні європейські попередники й сучасники, намагалися знайти синтез кольорів і ліній, які б змогли передати ідеї символізму. Вони оформлювали твори поетів-символістів, прикрашали їх заставками, малювали обкладинки, ілюстрували журнали. Елементи символізму проглядаються у творах багатьох художників епохи модернізму.

У творчості художника і поета Михайла Жука (1883-1964) яскраво виявився синтез символізму і модерну. Рослини, особливо квіти, — улюблені мотиви митця. їх намальовано не в природному середовищі, а ізольовано, що наближає композиції до творів декоративного мистецтва («Гвоздики», «Іриси»,

«Хризантеми», «Лілея»). Водночас вони чарують глибокою символікою. Наприклад, використовуючи велику кількість квітів у панно «Біле і чорне», художник звертається до їхньої символіки для розкриття душевних поривань і неусвідомлених почуттів головних персонажів — чорного і білого ангелів. Прообразом першого — юнака, що грає на сопілці, став 20-річний Павло Тичина, а в образі другого ангела зображено кохану дівчину поета, яка рано загинула. Так реальну життєву історію М. Жук переводить у символічну площину: соняшники і чорнобривці в сяянні сонця символізують жадобу до життя, у той час як їм контрастують гордовиті гвоздики й блакитна синюха, що відповідають іншому стану душі. Художник Юхим Михайлів (1885-1935) більшість своїх символічних композицій виконав пастеллю. їм притаманні поетичні алегорії, багатозначність художньої мови, витончена колористика. Печальні видіння, мов оповиті туманом, викликають сумний настрій, набуваючи космічного звучання.

Таким чином, символісти радикально змінили не тільки різні види мистецтва, а й саме ставлення до нього. Експериментаторський характер їхньої творчості, прагнення до новаторства стали зразком для більшості сучасних напрямів мистецтва.

V. Аналіз художнього образу

Розгляньте запропоновану репродукцію картини (або твір художника-символіста) за власним вибором.

Дайте відповіді:

- Який настрій створює картина?
- Які символи ви помітили?
- Яке значення можуть мати ці символи?
- Яку ідею хотів передати автор?

VI. Бесіда

- Що таке символізм та символ?

- У яких видах мистецтва виявився символізм?

- Назвіть основні ознаки цього стилю?

VII. Підсумок уроку.

Додаток В

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ КОПІЇ РОБІТ ОДІЛОНА РЕДОНА У ТВОРЧІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

